

ДО ПИТАННЯ ПРО ФУНКЦІЇ ПРИЗВИСКЬ

Прізвиська як вид антропонімів — один з найменш досліджених класів ономастичної лексики. Учені, як правило, віддають перевагу вивченню прізвищ та імен людей, лишаючи неофіційні антропоніми поза увагою. І це цілком закономірно, бо дослідження прізвиस्क пов'язане з проблемами, вирішення яких ускладнюється рядом обставин. Такими проблемами є перш за все проблема добору матеріалу та проблема визначення мотивації прізвиस्क. Оскільки прізвиська функціонують лише в усному варіанті та їх добирання передбачає врахування деяких етичних моментів, збирати їх важко. Щоб визначити мотивацію прізвиська, потрібно бути присутнім в момент його створення або ж дізнатися про причини його появи від когось, що практично є мало ймовірним. Саме тому неофіційні найменування людей залишаються майже не дослідженими.

Втім, вивчення цієї групи антропонімів становить великий науковий інтерес. Учених-ономастів не можуть не цікавити функціональні та мовні особливості прізвиस्क як класу антропонімів. Неофіційні антропоніми первинні стосовно до прізвищ і є одним з джерел виникнення останніх. І це ще одна причина особливого інтересу до прізвиस्क. Окрім того, прізвиська є багатим матеріалом для народознавства. Вивчаючи прізвиська, можна вивчати й особливості менталітету народу, його історії, культури, побуту тощо.

У цій статті я хочу звернути увагу лише на один момент (дуже важливий, з мого погляду) у дослідженні неофіційних найменувань людей — їх функції. Питання про мовні та функціональні особливості власних назв дуже широко дискутується в науковій літературі. Видано цілу низку праць, в яких розглядається специфіка власних назв, зокрема антропонімів у порівнянні із загальними назвами [1-5]. Незважаючи на різні точки зору у розв'язанні цього питання та різні погляди, вчені сходяться на тому, що функції слів-власних назв діляються на

головні
другорядні

номінативну, ідентифікуючу, диференціюючу та соціальну, емоційну, акумулятивну, дейктичну, функцію "введення в ряд", адресну, експресивну, стилістичну [1:21].

Що стосується до відповіді на питання про особливості функцій такого класу антропонімів як прізвиська, то її в науковій літературі поки що немає. Спираючися на названі вище функції власних назв загалом, узагальнюючи свої спостереження над прізвишками, а

також виходячи з того розуміння, що функція не є сутність, а лише її прояв, висловлю деякі міркування з приводу функцій прізвиськ.

Функції неофіційних найменувань людей, як й інших власних назв, можна умовно поділити на головні та другорядні. До головних функцій слід віднести такі: номінативність ідентифікуюча і диференційна, або розрізнявальна, тобто усі ті функції, що з деякими відмінностями притаманні власним назвам взагалі. Крім трьох названих функцій прізвиська мають ще одну важливу функцію, яку, з мого погляду, можна назвати характеризуючою.

Номінативна функція полягає у тому, що за допомоги прізвиська називається особа. Напр.: *Ратиця, Коцюба, Балабуха, Бубан, Бульба, Іжак, Капуста* (усі приклади зібрані у смт Верхнячка Христинівського району Черкаської області і подаються у записі відповідно до вимови).

Ідентифікуюча та диференційна функції передбачають визначення тієї чи іншої особи та її розрізнення від інших осіб. Названі функції виконуються прізвиськами на відміну від прізвищ лише на неофіційному рівні, оскільки прізвиська і є неофіційними найменуваннями, ніде не фіксуються, виступаючи одиницями лише мовленнєвої системи. Це одна з важливих особливостей функцій прізвиськ як виду антропонімів.

Характеризуюча функція прізвиськ полягає у тому, що номінація особи відбувається за певною ознакою чи ознаками, властивими саме цій особі, інколи за назвою обставин, в яких ознака виявилася. Напр.: *Червоний* — людина дуже гаряча, запальна і нестримна у діях. *Полив'яний* — шкіра на обличчі особи з цим прізвиськом схожа на обпечену — червонувата, з пухирцями. Звідси і *Полив'яний*, тобто той, що схожий на випалений горщик. *Незнакомое поле* (рос. мовою). Таке чудне прізвисько має переселенець, росіянин за національністю, тому і звучить назва російською мовою. Етимологія цього прізвиська така: трактористу було дане завдання орати поле. Через свої лінощі він не виконав роботу і пояснив це тим, що не знайшов поля, що його треба було орати, бо скрізь було "незнакомое поле". З того часу його й називають *Незнакомое поле*. Характеризуюча функція визначає сутність прізвиськ як найменувань. Вона властива лише прізвиськам і, як на мою думку, є визначальною для усіх інших головних функцій неофіційних найменувань.

До другорядних функцій, які вирізняють прізвиська серед інших антропонімів, можна віднести такі: експресивну, емоційну та інформативну.

Усі прізвиська відзначаються експресивністю, тобто виразністю, що й є однією з запорок їх активного функціонування. Ця ознака властива також окремим прізвищам та іменам, однак для прізвиськ експресивність є типовою. Майже всі неофіційні антропоніми емоційно забарвлені. Суб'єктивна оцінка того, хто називається пріз-

виськом, закладена у номінацію особи. Напр.: *Воша* — зневага, *Жаба* — зневага, огида, *Ковбаска* — іронія, в'їдливість, *Депутат* — їдка іронія, *Космонавт* — доброзичлива іронія, *Незнакомое поле* — іронія, осуд у поєднанні з добродушністю тощо. Функція емоційності завжди виступає поєднаною з головною функцією прізвиськ — характеризуючою. Вони взаємно зумовлюють одна одну. Звідси особливе місце функції емоційності у прізвиськах.

Інформативна функція (саме так, з мого погляду, її найкраще називати) полягає у тому, що прізвиська, виконуючи свої головні функції, досить часто несуть додаткову інформацію про носія неофіційного найменування або про місцевість, на якій він проживає. Так, наприклад, прізвисько *Незнакомое поле* вказує на національну приналежність її носія; *Сівірка* - [сі Вірка] - на місцевість України, з якої родом жінка, названа цим прізвиськом; *Шпак*, *Шуляк*, *Чайка*, *Снігур*, *Сорока*, *Сова*, *Посмітюха*, *Зозуля*, *Горобець* говорять про птахів, які водяться на території, де проживають носії цих прізвиськ; *Маляса* свідчить про те, що в даній місцевості займаються вирощуванням цукрового буряка і його переробленням на цукор.

Розглядаючи функції неофіційних антропонімів, не можна не визначити таку важливу їх ознаку, як динамічність. Актуалізація однієї функції і втрата іншої протягом функціонування прізвиська — це ознака, що властива лише для цієї групи власних назв. Так, на момент створення прізвиська воно обов'язково виконує характеризуючу функцію. Саме завдяки цій функції найменування є прізвиськом, а не іншим видом антропонімів. Характеризуюча функція виявляється у поєднанні з експресивною, а також часто у поєднанні з емоційною та інформативною функціями. Номінативна, дейктична і розрізнявальна функції виникають внаслідок появи характеризуючої. Згодом ситуація може скластися так, що усі головні функції прізвиська стають рівноцінними, тобто прізвисько характеризує особу за певною ознакою, називає її, вирізняє з-поміж інших осіб на неофіційному рівні. Відомі також багато таких випадків, коли характеризуюча функція з роками втрачається, залишаються тільки інші функції прізвиська. Частіше це буває тоді, коли носії успадкували прізвисько, не маючи тих ознак, за якими воно колись виникло. Походження таких найменувань, як правило, уже невідоме. У такій ситуації прізвиська виконують ті ж самі функції, що й прізвища, але на неофіційному рівні. Оскільки прізвиська дуже виразні, часто емоційно забарвлені на противагу багатьом прізвищам, вони з ними досить успішно конкурують, вже не маючи характеризуючої функції.

Отже, на підставі всіх цих міркувань вважаю, що прізвиська мають такі функції: характеризує, номінативну, дейктичну, розрізнявальну — це головні; експресивну, емоційну, інформативну —

це другорядні. Саме через ці функції виявляється сутність прізвиськ як окремого виду антропонімів.

1. Бондалетов В.В. Русская ономастика.-М.,1983.
2. Карпенко Ю.О. Теоретичні засади розмежування власних і загальних назв// Мовознавство.-1975.-№4.
3. Никонов В.А. Имя и общество.-М.,1974.
4. Реформатский А.А. Введение в языкознание.-М.,1967.
5. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного.-М.,1973.